

OVERZICHT VAN HET BURGERLIJK RECHT

Prof. dr. Rogier de Corte

HOOFDSTUK V.

Verbintenis uit onrechtmatige daad

Ludo CORNELIS, *Beginselen van het buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, Maklu, 1989, 750 p.

Henri DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*. Tome quatrième. Les principaux contrats (Première partie). Volume I.

Jan RONSE, *Schade en schadeloosstelling*, Deel 1, A.P.R., bewerking door Lode DE WILDE, Story-Scientia, 1984, 420 p.

Dries SIMOENS, “Hoofdpijnen in de evolutie van het aansprakelijkheidsrecht”, *R.W.* 1980-81, 1961-1990, 2025-2036.

Hugo VANDENBERGHE, Marc VAN QUICKENBORNE en L. WYNANT, “Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad. Overzicht van rechtspraak 1985-1993”, *T.P.R.* 1995, 1115-1534.

Afdeling 1. Grondslag: foutaansprakelijkheid

1612. De fundamentele, in 1804 in het B.W. gemaakte, keuzes zijn de volgende:

- a. indien er ergens schade wordt aangericht, draagt het slachtoffer zelf de schade (*the loss rests where it falls*). Deze bepaling moet gezien worden binnen de liberale maatschappijopvatting van die tijd: iemand aansprakelijk stellen zonder enige beperking is een rem plaatsen op het vrij initiatief;
- b. enkel indien de schade aangericht werd door een fout kan het slachtoffer de schade recupereren van de dader (*pas de responsabilité sans faute*).
- c. de lichtste fout volstaat om de aansprakelijkheid teweeg te brengen (*chaque faute entraîne la responsabilité*).

Deze drievoudige keuze moet gezien worden in het licht van een statische, agrarische maatschappij, waar zich weinig ongevallen voordeden, waar fouten vrij gemakkelijk konden worden aangetoond en waar een relatie bestond tussen de ernst van de fout en de omvang van de schade.

1613. Sindsdien is de maatschappij grondig veranderd:

- a. door de industrialisering, het autoverkeer en de bewerktuiging is het aantal ongevallen aanzienlijk toegenomen, zonder dat er steeds een verband bestaat tussen de ernst van de fout en de omvang van de schade;
- b. gelet op de complexiteit van de maatschappij en de technische uitrusting is het bijzonder moeilijk het begrip “fout” of “gebrek in de zaak” te omschrijven. Bij een vliegtuigongeval is een burger niet meer in staat het begrip fout

of gebrek in de zaak te hanteren. Ook het toerekenen van een fout aan een bepaalde persoon is problematisch geworden;

c. tenslotte heeft de veralgemening van de aansprakelijkheidsverzekering sterk bijgedragen tot het spreiden van de gevolgen van de onrechtmatige daad.

1614. Zowel de wetgever als de rechtspraak proberen elk op hun gebied deze beginselen in overeenstemming te brengen met de actuele behoeften, soms door de fout uit te schakelen (risico-aansprakelijkheid), soms door de toerekening van de fout te formaliseren, d.w.z. het schuldbegrip uit te schakelen (objectieve aansprakelijkheid), soms door de aansprakelijkheid te beperken tot zware fouten, soms door het beperken van de aansprakelijkheid voor een bepaald bedrag. Dit alles leidt tot de vaststelling dat het huidige systeem bijzonder complex is.

Afdeling 2. Kernbegrippen

1615. **Fout-, risico-aansprakelijkheid** — Het aansprakelijkheidsrecht uit onrechtmatige daad is te omschrijven als een fout-aansprakelijkheid: het slachtoffer kan slechts aanspraak maken op vergoeding van de geleden schade, indien de dader de schade veroorzaakte door een foutief gedrag¹.

Daarenboven moet de fout door het slachtoffer worden bewezen. Slechts in enkele uitzonderlijke gevallen wordt de fout door de wetgever vermoed: in hoofde van vader en moeder ten aanzien van hun minderjarig kind en in hoofde van de onderwijzer voor zijn leerling.

Indien daarentegen de aansprakelijkheid van een persoon niet meer afhankelijk is van het begrip “fout”, maar enkel van het optreden van een persoon, spreekt men van risico-aansprakelijkheid. De dader heeft een risico in het leven geroepen en hij staat daardoor in voor de vergoeding van de schade (*richesse oblige*).

Fout-aansprakelijkheid is en blijft de regel, risico-aansprakelijkheid is de uitzondering. In 1804 heeft de wetgever reeds een geval van risico-aansprakelijkheid ingevoerd. Zo is de aansprakelijkheid van de aansteller (werkgever) voor de fouten van de aangestelde niet gebaseerd op een fout van de aansteller. Later heeft de wet van 22 juli 1985 de exploitant van een kerncentrale aansprakelijk gesteld voor schade ingevolge een kernongeval, zelfs zonder fout. Het foutcriterium is ook verdwenen uit de leer van de *hinder* en bij de *herstelvergoeding* die door de Raad van State kan worden toegekend. Beide stelsel zijn gebaseerd op het idee van een vergoeding

¹ Men spreekt van *strict liability* of strikte verantwoordelijkheid, indien het bewijs van de fout in het voordeel van het slachtoffer vereenvoudigd wordt.

wegens verstoord evenwicht.

1616. Voor alle fouten - voor bepaalde fouten — In de regel is men aansprakelijk voor de schade aangericht indien men een fout heeft begaan, zelfs de lichtste fout volstaat.

Er zijn nochtans verschillende wettelijke bepalingen waarbij de aansprakelijkheid wegens foutief gedrag beperkt wordt tot hetzij zware fouten, hetzij lichte fouten die eerder regelmatig voorkomen:

- zo bepaalt art. 18 Arbeidsovereenkomstenwet dat werknemers slechts aansprakelijk zijn voor zware fouten en voor lichte fouten die zij regelmatig begaan;
- art. 48 Wet Politieambt van 5 augustus 1992 houdt een gelijkaardige beperking in voor de handelingen van de politie;
- de wet van 30 augustus 1988 houdt een aansprakelijkheidsbeperking in van de loodsen;
- art. 90 van de wet van 20 mei 1994 doet hetzelfde voor het militair personeel;
- art. 2 van de wet van 10 februari 2003 bepaalt dat statutair personeel in dienst van openbare rechtspersonen slechts aansprakelijk is voor de schade ingevolge bedrog en zware schuld; voor lichte schuld zijn ze slechts aansprakelijk, indien dit eerder gewoonlijk dan toevallig voorkomt.

1617. Objectieve - subjectieve aansprakelijkheid — De aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad is een subjectieve aansprakelijkheid. Niet alleen moet er een fout aanwezig zijn in de objectieve zin (d.w.z. een handeling die een normaal voorzichtige mens niet zou hebben gesteld), daarenboven moet deze daad toegerekend kunnen worden aan een subject (d.w.z. het rechtssubject moet voldoende bewust zijn van de onrechtmatigheid). Zo kan een krankzinnige in beginsel niet aansprakelijk gesteld worden voor een daad die objectief gezien een onrechtmatige daad is.

Men spreekt van objectieve aansprakelijkheid indien de plicht tot vergoeding vaststaat nadat de fout vaststaat, d.w.z. wanneer geen schuld vereist is (*assurance oblige*).

De regel is schuldaansprakelijkheid, de uitzondering objectieve aansprakelijkheid. De wet op de productaansprakelijkheid alsmede de regeling van de aansprakelijkheid voor schade aangericht door krankzinnigen (art. 1386*bis* B.W.) zijn voorbeelden van objectieve aansprakelijkheid.

1618. Rechtstreekse - onrechtstreekse aansprakelijkheid — Voor eerst is er de aansprakelijkheid voor een eigen daad. Dit noemt men de directe of rechtstreekse aansprakelijkheid. De directe aansprakelijkheid vormt de grondslag van het aansprakelijkheidsstelsel.

Daarnaast voorzien de art. 1384-1386 B.W. in aansprakelijkheid voor daden

van iemand anders, voor dieren of gebouwen. Dit noemt men de onrechtstreekse, indirecte of kwalitatieve aansprakelijkheid:

- schade veroorzaakt door andere personen;
- schade veroorzaakt door zaken waarvoor men moet instaan;
- schade veroorzaakt door dieren.

Directe en indirecte aansprakelijkheid kunnen samenvallen. In dat geval is er een cumulatieve aansprakelijkheid.

1619. **Volledige - beperkte aansprakelijkheid** — De redenering van de wetgever gaat uit van een plicht tot vergoeding van de volledige aangerichte schade ongeacht de ernst van de fout. Deze regel kan op dit ogenblik tot onaantoonbare gevolgen leiden: een kleine fout kan aanleiding geven tot catastrofale gevolgen, die zelfs van dien aard zijn dat een (verplichte) verzekering ontoereikend is of kan zijn. In een aantal gevallen heeft de wetgever de omvang van de aansprakelijkheid beperkt: art. 47 Zeevaartwet; art. 7 Wet 22 juli 1985 op de aansprakelijkheid voor kernenergie, ...

Afdeling 3. Rechtstreekse aansprakelijkheid

1620. **Basisregeling** — Ieder die door zijn eigen fout schade veroorzaakt, is verplicht de aangerichte schade te vergoeden. Gezien vanuit het standpunt van het slachtoffer houden de art. 1382-1383 B.W. in dat, om schadevergoeding te kunnen krijgen, het slachtoffer moet aantonen [1] dat hij schade heeft geleden [2] dat de dader een fout heeft begaan die hem toerekenbaar is, m.a.w. dat hem schuld treft en [3] dat er causaal verband bestaat tussen fout en schade.

Deze drie kernbegrippen “*schade, schuld, causaal verband*” staan centraal in het leerstuk van de onrechtmatige daad.

A. Fout

1621. **Uitgangspunt** — Het foutbegrip¹ omvat twee elementen: de aansprakelijke moet vooreerst een daad hebben gesteld die als fout kan worden omschreven d.i. een maatschappelijk onaanvaardbare gedraging (objectief element), en tevens moet deze fout hem als schuld toerekenbaar zijn (subjectief element).

1622. **De daad** — **A. Begrip.** Een foutief gedrag kan omschreven worden als een gedraging of een verzuim die een normaal voorzichtig mens in dezelfde omstandigheden niet zou stellen.

¹ Robert VANDEPUTTE, *Het aquiliaans foutbegrip*, Maklu, 1990, 100 p.

1623. **B. Criteria.** In tegenstelling met het strafrechtelijk begrip “misdrijf”¹ is het begrip “fout” een open begrip, d.w.z. dat de rechter vrij elke maatschappelijke handeling mag toetsten aan het criterium fout: het kan gaan om een handelen of om een niet-handelen, over handelingen die gesteld zijn met opzet schade te veroorzaken of handelingen zonder enig opzet. De maatschappelijke werkelijkheid is te gevarieerd om alle denkbare gevallen te kunnen omschrijven. Om uit te maken of een bepaald gedrag al dan niet een fout is, dient het aangeklaagde gedrag te worden vergeleken met het correct gedrag van een goede huisvader. Hiervoor gaat de rechter als volgt te werk: eerst wordt er een beeld gecreëerd van een abstracte “goede huisvader”, vervolgens wordt onderzocht hoe die “goede huisvader” in dezelfde feitelijke omstandigheden zou gehandeld hebben en tenslotte vergelijkt men dit gedrag met het betwiste gedrag.

a) De goede huisvader. De figuur van “goede huisvader (*bonus pater familias*)” is een abstract wezen dat zich voorbeeldig in de maatschappij gedraagt. Dit abstract wezen wordt geconcretiseerd in de omstandigheden waarin het ongeval zich voordeed: de goede weggebruiker, de goede student, de goede arts, de goede architect, ...

Belangrijk is dat deze creatie steeds een “abstracte” goede huisvader hoort te zijn, d.w.z. dan men in beginsel geen rekening houdt met de specifieke persoonlijke eigenschappen of zwakheden van een persoon. Bij het beoordelen of een bepaald gedrag al dan niet een fout is, mag men geen rekening houden met het feit dat de dader ziek was of vermoeid (subjectief), de vraag moet gesteld worden of een “abstracte” goede huisvader die handeling zou hebben gesteld.

b) In dezelfde omstandigheden. De rechter moet daarenboven de vraag stellen hoe de goede huisvader in de concrete omstandigheden, waarin de daad werd gesteld, zou gehandeld hebben. Het onvoorzichtig gedrag van een automobilist in een dichte mist op een autosnelweg, mag niet vergeleken worden met het gedrag van een goede huisvader tijdens een lichte nevel op een boerenwegel.

c) Lichtste fout. Een bepaald gedrag wordt als foutief aangeduid zodra er een afwijking is van de veronderstelde gedraging van de goede huisvader. Elke tekortkoming, zelfs de kleinste, leidt tot aansprakelijkheid (*culpa levissima*).

¹ In de betekenis van het Sw. is een misdrijf, een handeling of verzuim, met name in de wet vermeld, waarop een straf staat. Het strafrecht is gekenmerkt door zijn gesloten systeem: het legaliteitsbeginsel. Art. 14 G.W. stelt uitdrukkelijk dat misdrijven en de daarop van toepassing zijnde straffen enkel door of krachtens de wet kunnen worden ingericht.

1624. **B. Voorbeelden.** De voornaamste gevallen zijn: het niet-naleven van wettelijke en reglementaire bepalingen, alle vormen van onzorgvuldigheid, bepaalde vergissingen en onder bepaalde omstandigheden ook contractuele fouten.

1625. **I. Niet-naleving wettelijke verplichting.** Elke niet-naleving van een wettelijke gedragsnorm impliceert steeds een fout. Voor de rechter is dit een eenvoudig criterium: werd de wet niet nageleefd dan is de niet-naleving ervan een fout. In beginsel maakt het geen verschil uit of het gaat om de niet-naleving een norm van civielrechtelijke, administratiefrechtelijke of strafrechtelijke aard, om een federale norm, een decreet of om een verordening van een lagere overheid.

Zo is elk misdrijf meteen ook een onrechtmatige daad. Dit is derhalve het geval voor alle verkeersovertredingen en in de gevallen waarin er iemand onopzettelijk letsel wordt toegebracht.

Zo is het niet naleven door een handelaar van de verplichtingen m.b.t. de Kruispuntbank van Ondernemingen een fout.

1626. **II. Onzorgvuldigheid.** Elk onzorgvuldig gedrag kan door de rechter als een fout worden gekwalificeerd, indien een normaal zorgvuldige mens die onzorgvuldigheid niet zou hebben begaan. De zorgvuldigheidsnorm houdt in dat elke mens niet enkel aandacht moet besteden aan zijn eigen belangen, maar ook een redelijke zorgvuldigheid aan de dag legt voor andermans persoon en goederen.

Deze zorgvuldigheidsplicht speelt in alle aspecten van het maatschappelijk leven:

- in het privé-leven;
- het beroepsleven: het naleven van de veiligheidsvoorschriften, de voorlichtingsverplichting, de onderzoeksverrichting, ... De overtreding van deze normen culminereren in beroepsfouten.
- in de sport (sportfouten¹);
- in het ontspanningsleven (bijv. het serveren van bedorven hapjes op een fuif);
- in de jeugdbeweging².

Van groot belang - vooral bij de beoordeling van het werk van een vakman - is de verwijzing naar de stand van de wetenschap en techniek. In elk geval is

¹ Een inbreuk op een spelregel is niet noodzakelijk een fout in de zin van art. 1382 B.W. Daarentegen moeten jeugdleiders wel de nodige voorzorgsmaatregelen nemen wanneer zij een nachtdropping organiseren, hen kan nochtans niet gevraagd worden ongewone en ongebruikelijke voorzorgsmaatregelen te nemen: Gent 21 februari 1995, *R.W.* 1996-97, 1332.

² A. VAN OEVELEN, De burgerlijke aansprakelijkheid van jeugdleiders voor organisatie- en toezichtsfouten, Noot onder Gent, 21 februari 1995, *R.W.*, 1996-97, 1333-1335.

de zorgvuldigheidsnorm een relatief begrip zodat de rechter een belangrijke normatieve rol vervult.

1627. M.b.t. de onzorgvuldigheid dient te worden benadrukt dat de schade in redelijkheid voorzienbaar moet zijn. Men kan enkel aansprakelijk gesteld worden, indien men kon voorzien dat een bepaalde handeling schade kon veroorzaken¹. Deze vereiste is volledig logisch in het kader van de zorgvuldigheidsnorm. Men kan enkel gehouden zijn maatregelen te nemen om andermans belangen te beschermen in de veronderstelling dat men weet of kan weten dat deze belangen gevaar lopen.

1628. *III. Zich vergissen is geen fout.* Het is niet zo dat elke vergissing, die een persoon begaat, een fout behoeft te zijn. Wanneer een geneesheer een onjuiste diagnose stelt, wanneer een advocaat een onjuist advies verstrekt ... kan een dergelijke vergissing slechts als fout worden aangemerkt, indien dezelfde vergissing niet zou zijn begaan door een bonus medicus, door een goed advocaat, ... Een vergissing is derhalve slechts dan een fout indien de genomen beslissing, het genomen advies, enz. ... is tot stand gekomen op een lichtzinnige wijze, op een onvoorzichtige wijze of wanneer het besluit niet voldoende zorgvuldig werd voorbereid, afgewogen, enz.

1629. *IV. Contractuele fout. a) Algemene regel.* De niet-nakoming van een verbintenis uit contract geeft aanleiding tot de contractuele aansprakelijkheid van de schuldenaar. In de hypothese dat eenzelfde feit omschreven kan worden én als contractbreuk én als fout in de zin van art. 1382 B.W., rijst de vraag naar de mogelijke samenloop van beide systemen van aansprakelijkheid: kan het slachtoffer tussen beide stelsels het voordeligste kiezen of mag het zich slechts op één van beide beroepen?

Of men met de ene of de andere aansprakelijkheid te maken heeft, heeft belang voor verschillende punten en vooral in verband met de bekwaamheid, de omvang van de schadevergoeding en de verjaringstermijn.

b) Verbod van samenloop. Het Hof van Cassatie² heeft beslist dat tussen de contracterende partijen art. 1382 en volg. B.W. niet meer kunnen ingeroepen worden indien de fout die de schade veroorzaakt, bestaat in de niet-nakoming van een contract. In dit geval moeten de regels van de contractuele aansprakelijkheid worden toegepast.

Opdat de extra-contractuele aansprakelijkheid zou kunnen worden ingeroepen door de medecontractant, moet de fout en de schade vreemd zijn aan het contract, behalve indien die fout ook een misdrijf zou uitmaken.

¹ Wanneer ik alleen thuis ben en in mijn ommuurde tuin speerwerpen oefen, dan is er geen fout wanneer de speer iemand treft die plots over het muurtje komt gesprongen.

² Cass. 7 december 1973, *R.W.* 1973-1974, 1597 - het stuwadoorsarrest.

c) Coëxistentieleer. De hierboven vermelde leer van het verbod van samenloop van de contractuele aansprakelijkheid en de aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad geldt enkel tussen de contracterende partijen. Het gebeurt nochtans dat de contractfout ook schade aan een derde veroorzaakt. In dat geval geldt de coëxistentieleer, d.w.z. tussen de partijen geldt de contractuele aansprakelijkheid, terwijl de derde-schadelijder zich kan beroepen op de aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad.

Bijv. een lift stort neer wegens slecht uitgevoerde herstelling. De schade-lijdende eigenaar moet zich beroepen op de contractuele aansprakelijkheid van de hersteller. De toevallige gebruiker van de lift die gewond raakt zal de hersteller aanspreken op grond van onrechtmatige daad.

d) Quasi-uitvoeringsimmunitéit uitvoeringsagent. Het gebeurt frequent dat contractpartijen een beroep doen op een derde om een onderdeel van het contract uit te voeren. In deze hypothese zijn de gevolgen nog complexer. Het Hof van Cassatie heeft beslist dat een contractant zich op basis van art. 1382 B.W. slechts tot een uitvoeringsagent kan richten, indien hij dat ook zou kunnen doen tegen de medecontractant, d.w.z. indien de fout en de schade vreemd zijn aan het contract. De uitvoeringsagent zal in vele gevallen derhalve vrijuit gaan, dus quasi immuun zijn tegen de vordering op basis van art. 1382 B.W.

Een machinefabrikant wil een door hem vervaardigde machine naar een klant, aan de andere kant van de wereld gevestigd, verzenden. Hij doet hiervoor een beroep op een verzendbedrijf. De contracterende partijen zijn: de fabrikant en de verzender. De verzender doet op zijn beurt een beroep op een derde, die zich verbindt de machine van de kade op de boot te laden. Deze lader is een uitvoeringsagent van de verzendmaatschappij. Hij voert een deel van de overeenkomst uit van de verzendmaatschappij. Bij het laden van de machine valt deze machine tussen kade en schip door een fout van de lader. Kan de fabrikant de schade die hij geleden heeft, verhalen op de verlader op basis van een onrechtmatige daad? Het belang van deze vraag doet zich voor wanneer het verzendbedrijf ondertussen failliet is verklaard, zodat de fabrikant geen vergoeding van het verzendbedrijf zal ontvangen.

1630. **De dader** — Het foutbegrip houdt een objectieve vergelijking in van een concrete gedraging met de veronderstelde gedraging van de redelijke en de goede huisvader.

Aansprakelijkheid vereist echter ook een subjectief element: de schuld. De fout moet nl. aan de schadeverwekker kunnen verweten worden; deze moet zich bewust (kunnen) geweest zijn van de draagwijdte van zijn daden. Naast het feitelijk gedrag, de ‘objectieve’ fout, is dus ook de ‘subjectieve’ toerekenbaarheid vereist.

M.b.t. de toerekening rijzen een aantal problemen nopens het bewustzijn bij onmondige kinderen en krankzinnigen; de onrechtmatige daad van rechtspersonen; overmacht en de exoneratieclausules.

1631. **A. Bewustzijnsvereiste.** Een fout kan slechts toegerekend worden indien de dader over een voldoende bewustzijn beschikt om het onderscheid tussen goed en kwaad te kunnen maken. Deze vereiste stelt problemen voor minderjarigen en krankzinnigen.

1632. **I. Minderjarigen.** Minderjarigen zijn in beginsel persoonlijk aansprakelijk voor de schade die zij door hun fout veroorzaken. Deze persoonlijke aansprakelijkheid is echter niet mogelijk wanneer het gaat om een onmondig kind dat zich van de draagwijdte van zijn daden niet bewust kan zijn: in dit geval ontbreekt het vereiste van toerekenbaarheid (*infantes*). Het is niet mogelijk een vaste leeftijdsgrens te bepalen waarop een kind persoonlijk aansprakelijk kan gesteld worden. Veel hangt af van de ontwikkeling van het kind en van de complexiteit van de schadeverwekkende handeling. Meestal echter acht de rechtspraak een kind van ongeveer zeven jaar toerekeningsvatbaar.

1633. **II. Krankzinnigen.** Ook krankzinnigen missen het bewustzijn om de draagwijdte van hun handelingen in te schatten. Zij zijn dan ook niet aansprakelijk voor de schade die zij veroorzaken. Door de wet van 16 april 1935 werd echter art. 1386*bis* B.W. ingevoerd. Deze bepaling laat de rechter toe, bij schade aangericht door krankzinnigen, een billijkheidsoplossing te zoeken en de schade, rekening houdend met de respectieve vermogenstoestand van de dader en het slachtoffer, geheel of gedeeltelijk ten laste van de krankzinnige te leggen dan wel onvergoed te laten.

1634. **B. Rechtspersonen.** Men zou kunnen aanvoeren dat rechtspersonen (vennootschappen en verenigingen) geen onrechtmatige daad kunnen plegen: – vooreerst ingevolge de specificiteit van de rechtspersoon: het statutaire doel van een rechtspersoon is zeker niet fouten te begaan, zodat elke fout noodzakelijk buiten het doel ligt; – daarenboven is de rechtspersoon een abstracte creatie die het met toerekeningsvatbaarheid aangeduide bewustzijn mist. Het doortrekken van deze redenering leidt tot het resultaat dat rechtspersonen burgerrechtelijk niet aansprakelijk kunnen gesteld worden voor hun eigen fouten. Gezien het overwegende maatschappelijke belang van de rechtspersoon is dit resultaat niet aanvaardbaar¹.

¹ Sinds kort kunnen ook straffen worden opgelegd aan rechtspersonen: art. 5, 7*bis*, 35 en volg. en 41*bis* Sw.

Het hierboven geschetste probleem werd opgelost door de orgaan-theorie. Een rechtspersoon treedt in het rechtsverkeer op langs fysieke personen (bestuurders, zaakvoerders, commissarissen), die de bevoegdheid hebben de rechtspersoon te vertegenwoordigen, zonder in een band van ondergeschiktheid te staan t.o.v. deze laatste. De rechtspraak neemt aan dat de rechtspersoon persoonlijk aansprakelijk is op grond van art. 1382 B.W. telkens het orgaan een fout begaat binnen de uitvoering van zijn opdracht. Is de fout de verkeerde uitvoering van een handeling die, ware zij correct uitgevoerd, binnen de bevoegdheid van het orgaan zou zijn gevallen, dan is de rechtspersoon zelf aansprakelijk op grond van art. 1382 B.W. Dit belet niet dat het slachtoffer ook het orgaan persoonlijk zou kunnen aanspreken¹.

1635. **C. Overmacht.** Zelfs indien er een fout is gemaakt in de objectieve zin, die kan toegerekend worden aan de aansprakelijke partij (subjectieve fout), dan nog zal de aansprakelijke geen schadevergoeding moeten betalen, indien hij kan aantonen dat hij ingevolge omstandigheden onafhankelijk van zijn wil in de volstreekte onmogelijkheid verkeerde die daad niet te stellen.

Een onvoorzienbare olievlek op de baan kan bijv. overmacht uitmaken.

1636. **D. Exoneratieclausules.** De regeling van de burgerlijke aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad is niet van openbare orde, zodat de partijen er bij overeenkomst kunnen van afwijken. Dit gebeurt in ontlastings- of exoneratiebedingen: een partij bedingt, verklaart, ... geen aansprakelijkheid te dragen voor de gevolgen van de door haar begane fout.

In verband met clausules en bedingen waarbij een partij zich poogt te bevrijden van haar aansprakelijkheid, rijzen er twee vragen:

- zijn dergelijke overeenkomsten geldig?
- zijn deze bedingen tegenwerpelijk aan het slachtoffer?

Het Hof van Cassatie² besliste dat clausules van ontheffing van aansprakelijkheid op grond van onrechtmatige daad geldig zijn, behoudens voor bedrog of zware fout die gelijk te stellen is met bedrog.

Voor bedrog en/of zware fout kan men wel exoneratie bedingen, voor zover de handeling verricht werd door een aangestelde.

Eenmaal dergelijke clausules principieel geldig verklaard, rijst de vraag wanneer zij kunnen tegengeworpen worden aan het slachtoffer. Meestal

¹ De aansprakelijkheid van de rechtspersoon op grond van de orgaan-theorie verschilt van de aansprakelijkheid die de rechtspersoon als aansteller kan oplopen voor schade aangericht door de fout van aangestelden of ondergeschikten (art. 1384 lid 3 B.W.). Bij toepassing van art. 1384 lid 3 B.W. volstaat het dat de aangestelde een fout beging tijdens en naar aanleiding van zijn opdracht: een los verband volstaat.

² Cass. 25 september 1959, *Arr. Cass.* 1960, I, 86

komen die clauses voor op bordjes bij de ingang of op folders en briefjes. Het is aan de persoon die zich op het exoneratiebeding beroept om te bewijzen dat het slachtoffer dit beding kende en aanvaard heeft.

Een vrijwilliger is bereid n.a.v. een schoolfeest kosteloos tafels en stoelen te vervoeren van de school naar het plein. Hij spreekt af dat hij niet aansprakelijk is voor de eventuele schade aan tafels en stoelen. Dit is een geldig exoneratiebeding.

1637. **Bewijs van de fout** — Het slachtoffer moet zowel de handeling of onthouding bewijzen als het onrechtmatig karakter ervan. Om dit te bewijzen mag hij alle middelen gebruiken.

Het bewijs van de fout moet niet geleverd worden bij wettelijk vermoeden van fout, bijv. t.a.v. de vader en de moeder bij onrechtmatig gedrag van hun minderjarige kinderen, moet er geen fout van de vader of moeder worden bewezen.

B. Schade

1638. **Begrip** — Schade¹ kan omschreven worden als elke aantasting van het patrimonium of van de persoon.

Patrimoniale schade betekent dat het vermogen van een persoon nadelig beïnvloed is. Dit kan verschillende vormen aannemen: rechtstreekse patrimoniumvermindering (bijv. auto vernield), minder inkomsten (winkel 14 dagen moeten sluiten), vervroegde uitgaven, ...

Extra-patrimoniale schade is schade die geen betrekking heeft op het patrimonium, maar op de persoon: aantasting van de fysieke integriteit (verlies van een arm), aantasting van de psychische integriteit (betrokkene houdt er één of andere fobie aan over). Ook het veroorzaken van fysiek en menselijk leed vallen hieronder (bijv. hevige pijnen ingevolge kwetsuren, het verlies van een dierbare, ...).

Ook het verlies van een kans kan schade teweegbrengen.

1639. **Belang** — In navolging van het Hof van Cassatie neemt men aan dat elke schending van een feitelijk belang voldoende is om als schade te worden ingeroepen. De schending van een recht is niet vereist. Het Hof van Cassatie verwerpt m.a.w. de theorie van de rechtskrenking.

1640. **Voorwaarden** — Opdat de vordering tot schadevergoeding zou slagen, moet het ingeroepen nadeel een aantal kenmerken vertonen:

¹ Eric DIRIX, *Het begrip schade*, Reeks 'Aansprakelijkheidsrecht', nr. 3, Maklu 1984, 150 p.

- het geschonden belang moet rechtmatig zijn;
- de schade moet zeker zijn¹ en vaststaan. Dit impliceert dat gebeurlijke schade niet, maar toekomstige schade wel vatbaar is voor vergoeding. Toekomstig is de schade als het gaat om de normale ontwikkeling van een actueel zekere toestand;
- de schade moet persoonlijk zijn. Een aansprakelijkheidsvordering kan niet gebaseerd worden op het door anderen geleden verlies².

C. Causaal verband

Hubert BOCKEN en Ingrid BOONE, Causaliteit in het Belgisch recht, *T.P.R.*, 2002, 1625-1693.

1641. **Conditio sine qua non** — De schade moet het gevolg zijn van de fout³: tussen beide moet er een causaal of oorzakelijk verband bestaan; de fout moet de noodzakelijke voorwaarde zijn voor het intreden van de schade, zoals deze zich concreet voordeed. Het is de *sine qua non*-regel.

Eén persoon steelt aan een kruispunt een stopteken. Ingevolge het wegnemen van dit stopteken gebeurt er een ernstig ongeval met dodelijke afloop. De dief van het verkeersbord is aansprakelijk voor de dodelijke afloop.

1642. **Complexiteit** — Het causaal verband tussen fout en schade is vermoedelijk één van de meest complexe problemen van het recht. Hierna wordt ingegaan op drie aspecten: de onzekerheid van een oorzakelijk verband, meerdere oorzaken en een samenlopende fout van dader én slachtoffer.

1643. **A. Onzekerheid: hypothetisch rechtmatig alternatief**. Het is niet steeds eenvoudig na te gaan of er een oorzakelijk verband aanwezig is tussen een bepaald foutief gedrag en de schade. Hiervoor kan men een test uitvoeren, m.n. het opbouwen van een hypothetisch rechtmatig alternatief⁴: in het

¹ “Zeker zijn” betekent in een dergelijke mate waarschijnlijk zijn dat de schade kan aanvaard worden.

² Deze eis doet vooral moeilijkheden rijzen waar het gaat om vorderingen ingesteld door verenigingen en publiekrechtelijke rechtspersonen n.a.v. aantastingen van door hen behartigde belangen.

³ Hubert BOCKEN, “Enkele hoofdthema's van de causaliteitsproblematiek”, *TBBR* 1988, 268-296 en Marc VAN QUICKENBORNE, *De oorzakelijkheid in het recht van de burgerlijke aansprakelijkheid*, Elsevier, 1972, 600 p.

⁴ Zie bijv. Cass. 15 mei 1990 *R.W.* 1992-93, 758: een niet geladen vrachtwagen veroorzaakt schade, hij reed tegen 90 km/u. Hypothetisch rechtmatig alternatief: de schade zou zich ook hebben voorgedaan indien de vrachtwagen slechts 60 km/u reed, maar geladen. De redenering van het rechtmatig alternatief gaat hier niet op omdat de concrete omstandigheden gewijzigd

feitelijke verhaal dat tot grondslag dient van de aansprakelijkheidsvordering, wordt één element weggelaten, m.n. de fout. Indien de schade dan nog zou opgetreden zijn, is er geen causaal verband.

1. Een autobestuurder wordt betrokken in een verkeersongeval met een andere weggebruiker. De autobestuurder beschikte over geen rijbewijs. Is hij aansprakelijk? Mocht het ongeval zich ook hebben voorgedaan indien de bestuurder een rijbewijs had, dan is er geen causaal verband tussen het foutief gedrag (rijden zonder rijbewijs) en het ongeval.
2. Ingevolge wegeniswerken is de baan afgesloten voor alle verkeer, behalve voor het plaatselijk verkeer. Een automobilist rijdt voorbij het verbodsteken zonder dat hij ter plaatse moet zijn. Zijn wagen wordt beschadigd ingevolge de aan de gang zijnde werken. Tussen zijn fout (het bord plaatselijk verkeer negeren) en de schade is er geen causaal verband, want de schade zou ook ingetreden zijn, indien hij op bezoek moest zijn bij een persoon die in de straat woont, een hypothese, die geen fout inhoudt.
3. Een automobilist wordt vooraan aangereden door iemand die van links komt. Het achterlicht van het slachtoffer brandde niet. Het ongeval zou ook gebeurd zijn indien het achterlicht brandde.

1644. **B. Meerdere oorzaken - equivalentieleer** — **I. Begrip.** Bij het bepalen van de inhoud van het begrip causaal verband, past de Belgische rechtspraak, indien er meerdere oorzaken zijn die tot de schade aanleiding geven, de equivalentieleer¹ toe.

De equivalentieleer betekent dat bij de selectie van de fouten alleen het criterium *conditio sine qua non* wordt toegepast: elke fout zonder dewelke de schade, zoals die in werkelijkheid is opgetreden, zich niet zou hebben voorgedaan, wordt als een volwaardige oorzaak aanvaard².

In andere rechtstelsels gebeurt het dat er na de *conditio sine qua non*-regel nog bijkomende selecties worden doorgevoerd.

De equivalentieleer biedt het slachtoffer zonder twijfel de beste bescherming.

1645. **II. Toepassingen.** De equivalentieleer heeft een aantal toepassingsvormen met eigen werking: meerdere oorzaken, bijzondere geschiktheid voor schade, verwijderde oorzaken en de noodzakelijkheidsvereiste van de schade.

worden: ongeladen - geladen.

¹ “*L'équivalence des conditions*” d.w.z. zodra een fout één van de oorzaken is, is die fout dé oorzaak.

² Andere mogelijkheden zijn:

- de leer van de adequate oorzaak: deze maakt wel een verdere selectie tussen de oorzaken: indien de schade het normale gevolg is van de fout;
- de leer van de efficiënte oorzaak: alleen de meest doorslaggevende oorzaak wordt in aanmerking genomen;
- de leer van de dichtste oorzaak.

[1] *Meerdere oorzaken*. Bij meerdere oorzaken wordt elke oorzaak, die aan het vereiste van causaal verband voldoet, in aanmerking genomen: elke fout geeft aanleiding tot aansprakelijkheid. Indien de schade bij het slachtoffer veroorzaakt is bijv. door verschillende daders, dan staan alle daders ten aanzien van het slachtoffer in voor de volledige schade.

Wanneer drie dronken personen een voorbijganger aftuigen, staan ze alle drie in voor de volledige schade, dus ook voor de schadelijke gevolgen van een slag door de andere toegebracht.

[2] *Gevoeligheid voor schade*. Er wordt geen rekening gehouden met de eventuele voorbeschiktheid voor schade vanwege het slachtoffer. Zodra de fout de oorzaak is van de schade, moet de dader vergoeden ongeacht de persoonlijke gevoeligheid van het slachtoffer of van het beschadigde voorwerp.

Bijv. een lichte aanrijding van een woning heeft de instorting van de woning tot gevolg; indien het een stevig gebouw ware geweest, zou het huis niet ingestort zijn. Een lichte aanrijding heeft de dood van een persoon tot gevolg; indien die persoon geen zware hartziekte had gehad zou hij niet overleden zijn.

[3] *Oorzaak en aanleiding*. De oorzaak kan men omschrijven als de gebeurtenis die de schade rechtstreeks veroorzaakt. Zelfs indien men een onderscheid maakt tussen onmiddellijke en middellijke oorzaak, vertoont dit onderscheid geen relevantie voor de causaliteitsleer.

Een voetganger ontwijkt een ongeval dat veroorzaakt wordt door de fout van een automobilist. Door dit oordeelkundig ontwijkingsmaneuver veroorzaakt de voetganger op zijn beurt schade aan een in de buurt spelend kind. Indien men aanneemt dat de schade aan het kind veroorzaakt werd door de middellijke fout van de automobilist, dan is deze ook aansprakelijk voor die schade.

Een aanleiding is een gebeurtenis die alleen de schade heeft mogelijk gemaakt, zonder ze te veroorzaken. Een aanleiding kan enkel als oorzaak gekwalificeerd worden indien de aanleiding een noodzakelijke voorwaarde voor de schade uitmaakt.

Bij wijze van misplaatste grap (een fout), bel ik een vriend uit zijn bed om mij te komen depanneren. Tijdens de rit naar mij wordt hij in een ongeval betrokken. Mijn onterechte oproep is de aanleiding, niet de oorzaak van de schade. Indien een handelaar vuurwerk verkoopt aan een minderjarige beneden de 16 jaar, wat verboden is en deze minderjarige geeft het vuurwerk door aan één van zijn vriendjes, die zich kwetst, is de verkoper aansprakelijk.

[4] *Noodzakelijke schade*. Het is niet vereist dat de schade noodzakelijk uit de fout moet voortvloeien; het volstaat dat de schade zelfs toevallig uit de fout voortvloeit.

1646. *III. Inperkingen*. De equivalentieleer kan niet onbeperkt of ongenueanceerd worden toegepast. Dit zou tot onbillijke situaties leiden. Beperkingen worden ingevoerd door de erkenning van de zelfstandige tussenfout en door de erkenning van de juridische onderbreking van het causaal verband.

a) Zelfstandige tussenfout. Indien er meerdere fouten zijn die chronologisch na elkaar begaan, de schade hebben veroorzaakt, speelt in beginsel de equivalentieleer.

Bijv. een voetganger wordt aangereden door de fout van een automobilist en op het wegdek geworpen. Door overdreven snelheid van een andere weggebruiker wordt de gekwetste voetganger andermaal aangereden. Beide automobilisten staan in voor de volledige schade (equivalentieleer).

Er zijn nochtans gevallen waarin de tweede fout volkomen los staat van de eerste; de rechter kan dan beslissen dat de tweede fout de causale band verbreekt tussen de schade en de eerste fout.

Bijv. een voetganger wordt lichtjes gekwetst ingevolge een aanrijding door een in fout zijnde chauffeur. De hulpdiensten komen het slachtoffer ophalen om hem over te brengen naar de kliniek, maar binden het slachtoffer niet goed vast op het bed en sluiten de deur van de ziekenwagen niet goed. Bij het vertrek van de ambulance wordt het slachtoffer uit de ziekenwagen geworpen en sterft. De automobilist, die de eerste aanrijding veroorzaakte, is niet aansprakelijk voor de schade die werd veroorzaakt door de fout van de ambulancier.

b) Juridische onderbreking van het causaal verband. Ook het probleem van de onderbreking van het causaal verband is bijzonder ingewikkeld. Er zijn gevallen waarin iemand de wettelijke of contractuele verplichting heeft om bepaalde prestaties te verrichten. De vraag rijst of deze prestaties kunnen teruggevorderd worden van de schadeverwekker.

Bijv. een man wordt gekwetst bij een verkeersongeval door de fout van een weggebruiker. Ondertussen moet de werkgever de patronale bijdrage blijven betalen, ondanks het feit dat de werknemer-slachtoffer wegens zijn kwetsuren niet kan werken. Kan de werkgever deze terugvorderen? Een persoon sterft na een verkeersongeval waarvoor een derde aansprakelijk is. De verzekeringsmaatschappij betaalt aan de weduwe de levensverzekering-overlijden uit. Kan de verzekeringsmaatschappij dit terugvorderen van de dader?

Deze problematiek werd door het Hof van Cassatie beslecht in 2 spil-arresten

m.n. het Walter Kay-arrest¹ en het Manage-arrest² in die zin dat het causaal verband verbroken wordt indien er een autonome verplichting bestaat tot vergoeden in hoofde van een derde³.

In enkele cassatie-arresten van 19 februari 2001 heeft het Hof van Cassatie zijn vroeger opgebouwde leer verlaten⁴ en gesteld dat een wettelijke of contractuele verplichting tot vergoeding geen invloed heeft op het causaal verband, m.a.w. de verplichting van de dader om het slachtoffer te vergoeden blijft onverkort bestaan. De schade dient steeds door de dader vergoed te worden behoudens wanneer uit de overeenkomst of de wet, die aan de derde de vergoeding oplegt, blijkt dat de betaling door die derde definitief voor zijn rekening blijft. Dit betekent o.m. dat wanneer de wet een subrogatie voorziet, de volledige schade kan teruggevorderd worden.

1647. **C. Fout van dader en slachtoffer. I. Algemene regel.** Indien de schade deels door een fout van een derde en deels door een fout van het slachtoffer ontstaat, zal de rechter in concreto moeten uitmaken welk aandeel de respectieve fouten hebben gespeeld bij het veroorzaken van de schade; de rechter kan dan bijv. de verantwoordelijkheid voor twee derden van de schade bij de dader leggen en voor één derde bij het slachtoffer. Het slachtoffer zal dan slechts twee derden van zijn schade vergoed zien.

1648. **II. Aanvaard risico⁵.** Er zijn gevallen waarin het slachtoffer door zijn eigen gedrag een bepaald risico aanvaardt om schade op te lopen. Naargelang de ernst van het risico zal het slachtoffer geen of slechts een deel van zijn schade kunnen recupereren van de dader.

Bijv. wanneer een persoon naar een motorcross gaat tijdens regenweer kan hij geen vergoeding krijgen voor een modderspatje op zijn jas, veroorzaakt door een motorrijder.

Een automobilist of bijzitter die de gordel niet om heeft, aanvaardt het risico een grotere schade op te lopen bij een ongeval.

Risico-aanvaarding kan nooit tot gevolg hebben dat iets dat onrechtmatig was, rechtmatig wordt. Het is niet omdat het slachtoffer van een auto-ongeval de veiligheidsgordel niet droeg dat de fout van de aanrijdende bestuurder zou vervallen.

¹ Cass. 28 april 1978, *R.W.* 1978-79, 1695

² Cass. 13 april 1988 Lengles/Manage, *Arr. Cass.* 1978-88, 1020

³ Tenzij deze verplichting tot vergoeding secundair is ten aanzien van de verplichting van de dader om de schade te vergoeden

⁴ Rogier DE CORTE, "Ommezwaai in causaliteit bij onrechtmatige daad", *Juristenkrant* 27 maart 2001, afl. 26, p. 1

⁵ Nico GEELHAND en P. VERBEECK, "Risico-aanvaarding", *R.W.* 1981-82, 1921-1954

De leer van de risico-aanvaarding kan een dubbel effect hebben:

– de aanvaarding van het risico kan als fout van het slachtoffer worden omschreven, zodat het een verdeling van de aansprakelijkheid tot gevolg kan hebben.

Zelf nuchter zijnde, beslissen om mee te rijden met een kennelijk dronken autobestuurder is een fout. Bij een ongeval waarvoor de dronken chauffeur aansprakelijk is, kan de rechter beslissen dat de bijzitter een deel van zijn eigen schade moet dragen ingevolge zijn fout (meerijden met dronken persoon).

– de risico-aanvaarding kan ook meespelen bij de beoordeling of een bepaald gedrag al dan niet een fout is. Hier kan de leer van de risico-aanvaarding een verschuiving tot effect hebben van onrechtmatig naar rechtmatig.

Indien men meespeelt met professioneel voetbal is een spelfout van een tegenstrever niet noodzakelijk een onrechtmatige daad, omdat deelnemen aan professioneel voetbal de aanvaarding impliceert van bepaalde spelsituaties, die buiten het voetbalspel foutief zouden kunnen zijn.

Afdeling 4. Aansprakelijkheid voor andere personen

1649. **Uitgangspunten** — Artikel 1384 lid 2-4 B.W. voorziet in drie gevallen waarin een persoon aansprakelijk kan gesteld worden voor de fout van iemand anders:

- vader en moeder zijn aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen;
- onderwijzers zijn aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door de onder hun toezicht staande leerlingen;
- aanstellers zijn aansprakelijk voor de schade door hun aangestelden veroorzaakt in de bediening waarin zij aangesteld zijn.

1650. De onrechtstreekse aansprakelijkheid van ouders, leraars en aanstellers is historisch gebaseerd op een vermoeden van fout: ouders, leraars en aanstellers hebben de plicht om toezicht uit te oefenen op hun kinderen, leerlingen en aangestelden opdat deze geen fouten zouden maken. Gedragen kinderen, leerlingen en aangestelden zich op een onaanvaardbare manier en veroorzaken zij hierdoor schade aan derden, dan wordt vermoed dat de schade mede te wijten is aan een controlefout vanwege ouder, leraar of aansteller.

Deze redenering, dat de aansprakelijkheid gebaseerd is op een ‘vermoeden van fout’, gaat perfect op voor de aansprakelijkheid van de ouders en de onderwijzers. In deze beide gevallen gaat het immers om een weerlegbaar vermoeden van fout: een omkering van de bewijslast dus. Ouders en

onderwijzers worden geacht een fout te hebben begaan tenzij ze bewijzen dat hen geen schuld treft. Dit is de draagwijdte van art. 1384 B.W. lid 5: «*de hierboven geregelde aansprakelijkheid houdt op indien de ouders, onderwijzers ... bewijzen dat zij de daad welke tot die aansprakelijkheid aanleiding geeft, niet hebben kunnen beletten*». Deze beide gevallen blijven een toepassing van het beginsel van de fout-aansprakelijkheid, de fout moet alleen niet bewezen worden, ze wordt vermoed.

De situatie van de aansteller is fundamenteel anders. Hij is aansprakelijk voor de schade aangericht door de fout van de aangestelde. De aansteller kan zijn aansprakelijkheid niet ontlopen. Voor deze aansprakelijkheid heeft de wetgever derhalve het begrip “fout-aansprakelijkheid” zelf verlaten, daar de aansteller aansprakelijk blijft zelfs indien hij zou bewijzen dat hij geen fout heeft gemaakt. Het is derhalve een toepassing van de risico-aansprakelijkheid.

1651. Aansprakelijkheid ouders — A. Regeling. Zodra minderjarige kinderen door een fout schade hebben veroorzaakt, zijn de vader en de moeder van rechtswege aansprakelijk¹ ². Het slachtoffer kan derhalve vergoeding vragen zowel aan het kind, zowel aan de vader, als aan de moeder. Het vermoeden van aansprakelijkheid³ geldt op gelijke wijze voor vader en moeder, zelfs na feitelijke scheiding of echtscheiding en dit zowel t.a.v. de eigen als de adoptiekinderen⁴.

Voor de aansprakelijkheid van vader en moeder is niet vereist dat de schade veroorzaakt werd door bij de hen inwonende kinderen⁵.

De aansprakelijkheid houdt op bij meerderjarigheid of ontvoogding van de kinderen⁶.

1652. Deze aansprakelijkheid geldt voor de daden van alle minderjarige kinderen, ook zij die niet tot de jaren des onderscheids zijn gekomen,

¹ Art. 1384 lid 2, B.W. luidt: “*De vader en de moeder zijn aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door hun minderjarige kinderen*”.

² Deze bepaling werd gewijzigd bij wet 6 juli 1977.

³ Rob KRUITHOF, “Aansprakelijkheid voor andermans daad: kritische bedenkingen bij enkele ontwikkelingen”, 19-58, In X., *Onrechtmatige daad, actuele tendensen*, Kluwer, 1979, 252 p. en François RIGAUX, “La responsabilité des père et mère du fait de leurs enfants mineurs: abstraction et réalité, 311-320”, In X., *Hulde aan René Dekkers*, Bruylant, 1982, 610 p.

⁴ Een bijzonder pijnlijk geval moest het hof van beroep te Antwerpen beslechten in een arrest van 2 april 1998 (*Intercontact* [N] 1999,125): een koppel had een kind geadopteerd en dus niet voor zijn opvoeding ingestaan. Het kind was reeds geplaatst in een instelling en tijdens een uitstap van de inrichting kan het ontsnappen en pleegt een valse bommelding. De adoptieouders draaien op voor de aangerichte schade ...

⁵ In tegenstelling met wat vóór de wetwijziging van 6 juli 1977 het geval was.

⁶ Cass. 6 maart 1950, *Pas.*, 1950, I, 477

krankzinnige of zwaar achterlijke kinderen¹, d.w.z. de regeling geldt niet alleen indien de kinderen een toerekenbare fout hebben begaan, maar telkens de kinderen een feit hebben gepleegd dat objectief een onrechtmatige daad is. In deze hypothese zijn de kinderen zelf niet aansprakelijk, doch enkel de vader en de moeder. Dit impliceert dat, indien vader en moeder de rechter het bewijs leveren dat ze een goede opvoering hebben gegeven en geen toezichtsfout hebben gemaakt, het slachtoffer geen aansprakelijke persoon vindt.

Deze aansprakelijkheid geldt voor alle handelingen van de kinderen, zowel kinderspelen, verkeersfouten als andere gedragingen.

1653. Deze aansprakelijkheid geldt niet voor grootouders, voogden of andere personen bij wie de kinderen verblijven².

1654. **B. Ontheffing van aansprakelijkheid.** De aansprakelijkheid van vader en moeder is gebaseerd op het vermoeden van een fout in de opvoeding of een fout in het toezicht (hierbij speelt de leeftijd van het kind mee, alsmede de feitelijke toestand, bijv. feitelijke scheiding).

Het vermoeden van een fout in het toezicht of in de opvoeding van de ouders is weerlegbaar. De rechter kan vader/moeder vrijstellen van hun aansprakelijkheid indien ze het bewijs leveren dat ze een goede opvoeding hebben gegeven of dat ze geen fout maakten bij hun toezicht³.

Wat de vrijstelling van aansprakelijkheid betreft kan de rechter vanzelfsprekend de vader en de moeder verschillend behandelen.

1655. Indien de kinderen een fout maken terwijl ze onder de bewaking staan van een leraar, rijst de vraag of de aansprakelijkheid van ouders en leraars kan gecumuleerd worden. Na enige aarzeling heeft het Hof van Cassatie⁴ hierop positief geantwoord.

1656. **Aansprakelijkheid onderwijzers** — **A. Regeling.** Art. 1384 lid 4 bepaalt dat de onderwijzers aansprakelijk zijn voor de schade veroorzaakt door hun leerlingen gedurende de tijd dat deze onder hun toezicht staan⁵.

1657. **B. Toepassingsgebied.** De leerlingen waarop art. 1384 lid 4 van

¹ In deze gevallen kunnen de kinderen zelf niet worden aangesproken.

² De personen bij wie de kinderen verblijven kunnen wel aansprakelijk gesteld worden wanneer ze een persoonlijke fout hebben begaan bij de bewaking of het toezicht.

³ In dit geval kan de rechter een onderscheid maken tussen het gedrag van de vader en dat van de moeder.

⁴ Cass. 23 februari 1989 *R.W.* 1989-90, 645

⁵ Deze regeling is ook van toepassing op de ambachtlieden voor hun leerjongens.

toepassing is, zijn zij die onderwijs of beroepsopleiding volgen, zowel volwassenen als minderjarigen.

Onderwijzers zijn zij die onderwijs verstrekken, ongeacht de aard ervan; in zeer brede betekenis dus. Daarentegen is het uitoefenen van toezicht alleen niet voldoende opdat art. 1384 lid 4 van toepassing zou zijn. Deze bepaling is derhalve niet van toepassing op jeugdleiders en monitoren. Deze bepaling is evenmin van toepassing op de aansteller van de onderwijzer (de school)¹.

1658. *C. Ontheffing van aansprakelijkheid*. Het vermoeden van fout ten laste van onderwijzers is weerlegbaar. Onderwijzers kunnen zich bevrijden van hun aansprakelijkheid door het tegenbewijs te leveren, m.a.w. dat zij de fout van de leerling niet hadden kunnen voorkomen.

1659. **Aansprakelijkheid aanstellers** — *A. Regeling*. Art. 1384 lid 3 B.W. bepaalt dat zij die anderen aanstellen aansprakelijk zijn voor de schade door hun aangestelden veroorzaakt in de bediening waartoe zij hen gebezigd hebben.

1660. Aanstellers zijn opdrachtgevers die andere personen gebruiken voor het uitvoeren van een job: ze hebben in beginsel de aangestelden gekozen. Zij die iemand aanwerven om een job uit te voeren, zijn aansprakelijk voor de fouten van de personen die ze hebben gekozen.

Deze regel m.b.t. de aanstellers zijn ook van toepassing op de openbare rechtspersonen voor de schade door hun personeel aangericht aan derden.

1661. Aangestelden zijn zij die in ondergeschikt verband werk uitvoeren voor een ander. Het begrip aangestelde is ruimer dan dat van werknemer.

Op de eerste plaats zijn als aangestelden te beschouwen de werknemers, zowel arbeiders als bedienden, met inbegrip van de kaderleden.

Verder zijn als aangestelden te beschouwen al diegenen die werken uitvoeren volgens instructies van de opdrachtgever, zelfs indien er geen arbeidsovereenkomst is: het is voldoende dat de aansteller instructies kan geven aan de aangestelde. Zo zijn als aangestelde te beschouwen: een arts, een apotheker, een verpleegkundige in een ziekenhuis, een medewerker van een advocaat, ... Personen die werken uitvoeren in het raam van een aannemingscontract zijn daarentegen geen aangestelden van de opdrachtgever. Zo is de hoofdaannemer van een bouwwerk geen aangestelde t.a.v. de bouwheer: een bouwheer kan immers geen instructies geven.

Deze bepaling is evenmin van toepassing op de organen van rechtspersonen: het foute gedrag van een orgaan brengt immers de rechtstreekse aansprake-

¹ Cass. 19 juni 1997, *Rec. Cass.* 1998, 369 met noot Aloïs VAN OEVELEN.

lijkheid van de rechtspersoon op grond van art. 1382 B.W. in het gedrang: een fout van een gedelegeerd bestuurder van een NV bijv.

Deze regeling is evenmin van toepassing bij het verrichten van een kosteloze vriendendienst.

1662. De aansteller is enkel aansprakelijk voor fouten door de aangestelde begaan in de bediening waartoe hij gebezigd werd. Hieronder vallen:

- a. fouten begaan door de aangestelde **binnen de perken** van zijn opdracht;
- b. fouten begaan door de aangestelden **tijdens en naar aanleiding van de dienst**; om het slachtoffer beter te beschermen wordt de werkgever door de rechtspraak ook aansprakelijk gesteld voor het optreden van de aangestelde buiten de perken van de opdracht. In dit geval eist het Hof van Cassatie echter wel dat de schadelijke handeling gesteld wordt “tijdens de dienst” en “naar aanleiding van de bediening”. Er moet dus een band bestaan tussen dienst en fout, al is die band onrechtstreeks en toevallig. De aansteller wordt zelfs aansprakelijk gesteld bij misbruik van zijn bediening door de aangestelde, zolang de fout maar tijdens en naar aanleiding van de dienst begaan werd (bijv. een chauffeur rijdt met de wagen van zijn werkgever, in strijd met diens uitdrukkelijk verbod).

1663. **B. Geen tegenbewijs mogelijk.** De bijzondere aansprakelijkheid die art. 1384 lid 4 ten laste legt van de aanstellers is gebaseerd op een absoluut vermoeden van fout in hoofde van de aansteller. Het volstaat niet dat de aansteller tegenbewijs levert geen fout te hebben begaan om aan aansprakelijkheid te ontsnappen.

In feite gaat het hier om een risico-aansprakelijkheid.

1664. **C. Art. 18 Arbeidsovereenkomstenwet en art. 2 wet 10 februari 2003 op de ambtenaren.** Art. 18 van de Wet Arbeidsovereenkomsten bevat echter een zeer belangrijke uitzondering¹.

“In geval de werknemer bij de uitvoering van zijn overeenkomst de werkgever of derden schade berokkent, is hij enkel aansprakelijk voor zijn bedrog en zijn zware schuld.

Voor lichte schuld is hij enkel aansprakelijk als die bij hem eerder gewoonlijk dan toevallig voorkomt”.

Deze bepaling beïnvloedt op aanzienlijke wijze de toepassing van art. 1384 lid 3 B.W., voor arbeiders en bedienden. Zij die schade hebben geleden door de fout van een arbeider of bediende kunnen zich richten hetzij tegen de werkgever (aansteller), hetzij tegen de bediende (aangestelde). Indien zij

¹ Daniël CUYPERS “De aansprakelijkheid van de werknemer” *Or.* 1992, 252-274

schadevergoeding vorderen van de aansteller is het gewone stelsel van toepassing, d.w.z. dat de aansteller aansprakelijk is voor elke fout, zelfs de lichtste. Richt het slachtoffer zijn vraag om vergoeding aan de bediende (aangestelde) dan is deze enkel tot vergoeden verplicht indien de schade is veroorzaakt door een zware fout of door een lichte fout die hij gewoonlijk begaat.

Een gelijkaardige bepaling is van toepassing op de ambtenaren, politie en militairen.

1665. **Gemeenschappelijke kenmerken** — **A.** *Cumulatieve aansprakelijkheid*. Wanneer de wetgever iemand aansprakelijk stelt voor de fout van iemand anders, blijft de aansprakelijkheid van de auteur van de fout eveneens bestaan¹. De aansprakelijkheid van de ouder, leraar of aansteller staat naast deze van de kinderen, leerlingen of aangestelden en vervangt deze niet.

Bijv. bij schade veroorzaakt door kinderen kan het slachtoffer zowel het kind persoonlijk als de ouders aanspreken voor het geheel van de schade: ouder én kind zijn persoonlijk aansprakelijk.

1666. **B.** *Geen bevrijding dader*. De cumulatieve aansprakelijkheidsregeling vervat in art. 1384 B.W. biedt enkel een voordeel voor het slachtoffer, niet voor de dader. Dit heeft twee gevolgen. Ten eerste: indien de kinderen, de leerlingen of de aangestelden persoonlijk het slachtoffer hebben vergoed, kunnen zij zich niet keren tegen hun ouder, leraar of aansteller om de uitbetaalde vergoedingen te recupereren. Ten tweede: omgekeerd indien de ouder, de leraar of de aansteller² die de schade veroorzaakt door kind of aangestelde vergoed heeft, heeft deze in beginsel de mogelijkheid de uitgekeerde bedragen terug te vorderen van degene voor wie hij instond³.

1667. **C.** *'Objectieve' onrechtmatig daad*. Tenslotte geldt de aansprakelijkheid van de ouder, de leraar of de aansteller enkel in zover de schade veroorzaakt is door een daad, die objectief als onrechtmatig kan aangemerkt worden, van degene voor wie zij instaan.

Dit stelt vooral een probleem in verband met de aansprakelijkheid van de ouders en leraars. Zeer jonge kinderen die nog niet tot de jaren van verstand zijn gekomen (minder dan 7 jaar), kunnen geen schuld hebben in de zin van

¹ Henri DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge, T. II, Les incapables. Les obligations*, nr 971, p.987

² De mogelijkheid van de werkgever, als aansteller, tot het terugvorderen van het door hem uitbetaalde bedrag wordt beperkt door art. Arbeidsovereenkomstenwet, daar de werknemer slechts aansprakelijk is voor zware fouten, of lichte fouten die geregeld voorkomen.

³ Cass. 15 september 1988, *R.W.* 1989-90, 708, met noot G. DE PAUW

art. 1382 B.W. Stelt men voor de toepassing van art. 1384 lid 2 B.W. als voorwaarde dat de minderjarige zelf aansprakelijk moet zijn, dan brengt dit mee dat de ouders en leraars op hun beurt nooit aansprakelijk kunnen zijn voor de schade aangericht door kinderen die de jaren van verstand nog niet bereikt hebben. Van oudsher echter hebben rechtsleer en rechtspraak genoeg genomen met de vaststelling dat het kind een daad gesteld heeft die, objectief gezien, onrechtmatig was, ook al ontbrak de subjectieve schuld die in de regel vereist is. Er blijft dan immers het vermoeden van onvoldoende toezicht in hoofd van de ouders of leraars.

1668. **Aansprakelijkheid verkeersboetes** — Krachtens art. 67 Wegverkeerwet zijn de ouders, leraars en aangestelden, die krachtens art. 1384 B.W. aansprakelijk zijn voor de schade eveneens aansprakelijk voor de geldboetes wegens verkeersovertredingen. Deze aansprakelijkheid van de ouders wordt uitgebreid tot de voogd voor de inwonende pupil. Indien de aansprakelijkheid krachtens art. 1384 B.W. kan weerlegd worden is dit evenzo van toepassing op de geldboetes.

Afdeling 5. Verkeersslachtoffers

1669. **Probleem** — Vanuit de bezorgdheid voor een snelle vergoeding van de zwakke weggebruiker in het verkeer wordt in art. 29*bis* van de Wet Verplichte aansprakelijkheidsverzekering Motorrijtuigen van 21 november 1989 (WAM) een afwijkend vergoedingsstelsel ingevoerd¹.

Zonder deze bepaling zouden de gewone aansprakelijkheidsregelen gelden: het slachtoffer dat schade had geleden moest de fout van de dader bewijzen, moest schade bewijzen en het causaal verband tussen fout en schade. Slaagde het daarin dan kon het vergoeding van de schade bekomen. Deze regeling gold zowel voor schade aan zaken als aan mensen, voor de automobilist, zowel als voor voetganger en fietser.

Deze regeling was bijzonder nadelig voor de zgn. zwakke weggebruiker, die van nature bijzonder gevoelig is voor schade en in wiens hoofd de schadelijke gevolgen omvangrijker zijn dan bij beter beschermde weggebruikers zoals automobilisten:

— zelfs bij fout van de automobilist kon het gebeuren dat de voetganger en de fietser bijzonder lang dienden te wachten op enige vergoeding: de vraag naar de aansprakelijkheid (of de verdeling van de aansprakelijkheid) kon door de verzekeraar van de automobilist steeds worden opgeworpen, zodat een ellenlange procedure moest worden afgewacht vooraleer eventueel

¹ F. COLETTE, "L'indemnisation automatique des usagers faibles de la route. Problèmes d'interprétation et applications jurisprudentielles", *Consilio Manuque*, januari 2001, 3-25

schadevergoeding kon worden uitbetaald;

— verder werd uit het oog verloren dat de sterke weggebruiker (automobilist) hoe dan ook een zwaar risico creëert voor de andere weggebruikers, zodat het niet per se onredelijk is de eventueel schadelijke gevolgen van dit risico te leggen op de persoon die het risico veroorzaakt (risico-aansprakelijkheid).

1670. **Wettelijke grondslag** — Bij wet van 30 maart 1994¹ werd art. 29bis in de WAM ingevoerd waardoor de situatie van de zwakke weggebruiker grondig werd verbeterd. Deze regeling is van toepassing op de ongevallen die zich voordeden sinds 1 januari 1995.

1671. **Regeling** — De bijzondere vergoedingsregeling bestaat hierin dat ongeacht de fout- of schuldvraag de zwakke weggebruiker na een verkeersongeval bepaalde schade vergoed krijgt. De regeling is de volgende:

[1] de verzekeraar van de eigenaar van het voertuig² betrokken in het ongeval is gehouden de schade aan de zwakke weggebruiker uit te betalen, zonder dat er enige fout moet worden onderzocht;

[2] enkel de lichamelijke schade (met inbegrip ook van de functionele prothese) en de kledij vallen onder deze regeling. Het bewijs van de schade en de omvang van de uit te betalen vergoeding dient geleverd te worden volgens het gemeen recht;

[3] de verzekeringsmaatschappij kan de bedragen die ze uitbetaalt krachtens deze bepaling niet terugvorderen van het slachtoffer dat vergoed is krachtens deze regeling, indien uiteindelijk het slachtoffer verantwoordelijk blijkt te zijn voor het ongeval;

[4] het slachtoffer heeft geen recht op vergoeding indien het ouder is dan 14 jaar en het ongeval en de gevolgen heeft gewild;

[5] deze regeling laat wel toe dat de schade die de gemotoriseerde voertuigbestuurder heeft opgelopen door de fout van de zwakke weggebruiker door hem wordt teruggevorderd van die zwakke weggebruiker.

Art. 29bis WAM bevat derhalve geen wijziging van de aansprakelijkheidsregeling, het houdt alleen een vergoedingsregeling in.

1672. **Toepassingsgebied** — De afwijkende regeling in het voordeel van de zwakke weggebruiker is enkel van toepassing onder de volgende voor-

¹ De Sociale Programmawet van 30 maart 1994, (*B.S.* 31 maart 1994 2 de uitgave) voegt een art. 29bis toe aan de Wet Verplichte aansprakelijkheidsverzekering Motorrijtuigen van 21 november 1989. De tekst van deze wet werd herschreven bij de wet van 13 april 1995 (*B.S.* 27 juni 1995) in werking getreden op 1 juli 1995 en opnieuw grondig gewijzigd door de wet van 19 januari 2001.

² Bij gebrek van verzekeraar het Motor Waarborgfonds

waarden: [1] het moet gaan om een verkeersongeval [2] met een zwakke en een andere weggebruiker.

1673. **A. Verkeersongeval.** Deze bijzondere regeling geldt enkel voor schade aangericht door een verkeersongeval in zeer ruime betekenis. Deze regeling geldt ook voor opzettelijk veroorzaakte verkeersongevallen en voor verkeersongevallen op privé-terrein.

1674. **B. Zwakke weggebruiker.** De afwijkende regeling is ontworpen ten voordele van de zwakke weggebruiker in een verkeersongeval met een niet-zwakke weggebruiker.

Op de eerste plaats moet in het verkeersongeval een niet-zwakke weggebruiker betrokken zijn: een autovoertuig, een bromfietser, een tram, een trein, ... Voor de toepassing van de wet volstaat een ongeval waarbij een motorvoertuig betrokken is.

De zwakke weggebruiker is de voetganger, fietser of een persoon die een rolwagen bestuurt of de passagier in een voertuig.

De bijzondere regeling is van toepassing op een voetganger of een fietser die door een auto of een motorfiets wordt aangereden. Deze regeling is niet van toepassing bij een aanrijding tussen twee fietsers, noch twee voetgangers die elkaar verwonden.

Afdeling 6. Aansprakelijkheid voor dieren

R. ULRIX, “Aansprakelijkheid voor dieren”, *R.W.* 1984-85, 2305-2322.

Thierry VANSWEEVELT, “Onderzoek naar de grondslag en de begrenzing van de aansprakelijkheid voor dieren”, *R.W.* 1985-86, 2187-2214.

1675. **Regeling** — Volgens art. 1385 B.W. is de eigenaar van een dier of degene die een dier in gebruik heeft, aansprakelijk voor de schade die het dier veroorzaakt, zelfs indien het verdwaald of ontsnapt is.

1676. **Dieren** — Deze aansprakelijkheid geldt voor alle dieren zodra zij in bezit genomen zijn¹, dus zowel voor huisdieren als bijv. voor dieren in een dierentuin. Het wild, dat niet in bezit genomen is, valt echter buiten de toepassing van art. 1385 B.W.

1677. **Eigenaar - bewaarder** — De aansprakelijkheid van art. 1385 B.W. rust op de eigenaar van een dier of op degene die zich ervan bedient. Opdat

¹ Dit vereiste wordt door een aantal auteurs in twijfel getrokken.

iemand als “gebruiker” van een dier aansprakelijk zou zijn, moet hij niet alleen voor eigen rekening de feitelijke, maar ook de juridische macht over het dier uitoefenen. Een huurder of vruchtgebruiker zal dus als gebruiker beschouwd worden, terwijl een veearts die een dier behandelt in aanwezigheid van de eigenaar wellicht niet als bewaker zal beschouwd worden.

1678. **Gedrag van het dier** — De eigenaar of de bewaker is slechts aansprakelijk voor het “abnormaal” of “onvoorzien” gedrag van het dier¹.

1679. **Aansprakelijkheidsontheffing** — De aansprakelijkheid van art. 1385 B.W. was oorspronkelijk gebaseerd op een vermoeden van gebrek in de bewaking, thans op het gecreëerd risico. De rechtspraak laat niet toe dat de eigenaar of gebruiker zich zou bevrijden door het bewijs te leveren dat hij geen fout heeft begaan. In die zin is het een volstrekt onweerlegbaar vermoeden.

De eigenaar/bewaarder kan aan zijn aansprakelijkheid enkel ontsnappen indien hij bewijst:

- dat hij noch eigenaar, noch gebruiker is;
- dat de schade niet door het dier is veroorzaakt;
- dat er geen oorzakelijk verband is tussen de schade en het gedrag van het dier;
- dat er toeval of overmacht is;
- dat de schade te wijten is aan de schuld van het slachtoffer.

Afdeling 7. Aansprakelijkheid voor zaken

1680. **Instorten gebouwen** — *A. Regeling.* Volgens art. 1386 B.W. is de eigenaar van een gebouw aansprakelijk voor de schade door de instorting ervan veroorzaakt, wanneer de instorting te wijten is aan verzuim aan onderhoud of aan een gebrek in de bouw.

1681. **B. Gebouw.** De bepaling is enkel van toepassing op gebouwen in ruime zin, niet op andere onroerende goederen. Een gebouw is een constructie, opgericht door de mens uit diverse materialen en op duurzame wijze met de grond verbonden. Een caravan is geen gebouw. Schade aangericht door neervallende rotsen of een grondverschuiving vallen niet onder art. 1386 B.W.

Art. 1386 B.W. is evenmin van toepassing op schade veroorzaakt door

¹ Cass. 12 oktober 1984 *R. W.* 1984-85, 2278

roerende goederen¹, noch op schade aangericht door dieren².

1682. **C. Instorting.** Het begrip *instorting* moet in zijn taalkundige betekenis opgevat worden: het begeven van een gedeelte van een bouwwerk. Zo is bijv. het neervallen van een schoorsteen een instorting, maar niet het neerkomen van een dakpan of televisieantenne.

1683. **D. Onderhoud of gebrek.** Van essentieel belang is dat de instorting het gevolg moet zijn van een verzuim aan onderhoud of een gebrek in de bouw. Een eventuele fout van de eigenaar moet niet bewezen worden: het gebrek in de bouw of het verzuim aan onderhoud kunnen te wijten zijn aan een vorige eigenaar, een aannemer of een huurder.

Deze aansprakelijkheidsregeling geldt niet indien de instorting het gevolg is van een overmachtssituatie (bijv. een aardbeving, een storm³).

1684. **E. Eigenaar.** De aansprakelijkheid rust op de eigenaar van het gebouw. Hij is aansprakelijk zelfs als hij het gebouw niet heeft opgericht, het niet gebruikt of niet verantwoordelijk is voor het onderhoud ervan. De eigenaar zal echter een verhaal hebben indien het instorten te wijten is aan andermans fout. Zo kan hij eventueel een vordering instellen tegen de bouwmeester, de aannemer, de verkoper of de huurder.

1685. **F. Aansprakelijkheidsontheffing.** Ook deze aansprakelijkheid werd oorspronkelijk verklaard op grond van een vermoede fout van de eigenaar, thans steunt men zich op het geschapen risico. Het gaat hier om een absoluut vermoeden waartegen geen tegenbewijs openstaat. Enkel het bewijs dat de schade niet aan het instorten van het gebouw, maar aan een vreemde oorzaak te wijten is, kan de eigenaar bevrijden van zijn aansprakelijkheid.

1686. **G. Geen cumulatie van art. 1386 en 1384.1 B.W.** Een persoon, die schade lijdt, kan zijn vordering niet tegelijkertijd steunen op art. 1386 B.W. (instorting van een gebouw) en art. 1384.1 B.W. (gebrekkige zaak). Indien de vordering afgewezen wordt op basis van art. 1386 B.W. gelden wel de regels van art. 1384.1

B.W.

¹ Daarvoor geldt art. 1384 lid 1 B.W.

² Daarvoor is art. 1386 B.W. van toepassing.

³ Windsnelheden van 115 km/u tot 122 km/u worden niet als overmacht beschouwd, deze windsnelheden komen immers gemiddeld 4 maal voor op 12 jaar: Rb. Hasselt 23 november 1990, *R.W.* 1993-94, 440 en Vred. Haacht 12 december 1990, *R.W.* 1993-94, 441.

1687. **Schade door gebrekkige zaken** — A. *Regeling*¹. In de geest van de opstellers van het B.W. gaven er slechts twee soorten zaken aanleiding tot een bijzondere aansprakelijkheid: dieren en gebouwen. Een algemene aansprakelijkheid voor zaken was niet geregeld omdat het nauwelijks enig maatschappelijk belang vertoonde, gelet op de geringe bewerktuiging.

Geconfronteerd met de vele ongevallen na de industrialisatie in de tweede helft van de negentiende eeuw, heeft de rechtspraak uitwegen gezocht om de juridische positie van de slachtoffers te verbeteren wanneer er schade werd veroorzaakt door gebrekkige zaken, bijv. slecht werkende werktuigen. Uiteindelijk heeft dit geleid tot het “ontdekken” van art. 1384 lid 1 B.W., als een zelfstandige regel die de bewaker van een gebrekkige zaak aansprakelijk stelt voor de schade die door het gebrek van de zaak wordt veroorzaakt.

De inleidende zin van art. 1384 lid 1 B.W.² die enkel bedoeld was als overgang naar de volgende passages, krijgt een zelfstandige inhoud: hij vormt de basis voor de vergoeding van slachtoffers, indien ze schade oplopen door gebrekkige zaken.

1688. **B. Een zaak.** Deze regeling geldt voor alle zaken, dieren en gebouwen uitgezonderd, ongeacht of het over een eenvoudige zaak gaat (bijv. een stoel) of over complexe zaken (bijv. verkeerssignalisatie bij een spoorwegovergang die bepaalde weggebruikers niet kunnen zien).

1689. **C. Gebrek in de zaak.** De draagwijdte van art. 1384 lid 1 B.W. is vooral afhankelijk van de interpretatie die men geeft aan het begrip “gebrek van de zaak”.

De diversiteit van de gevallen die zich in de werkelijkheid voordoen in verband met schade ingevolge een gebrekkige zaak enerzijds (bijv. een poot van een stoel breekt, klapband bij nieuwe auto, lift valt naar beneden, signalisatie van overweg valt uit, een winkelwagentje op een parking, een groentebled op de vloer van een grootwarenhuis, ...) en anderzijds de onduidelijke cassatierechtspraak zijn er de oorzaken van dat deze materie in hoge mate gekenmerkt wordt door rechtsonzekerheid.

Het komt er dus op aan het begrip *gebrek van de zaak* te omschrijven. Thans kan men stellen dat het gebrek van een zaak een abnormaal kenmerk van de zaak is, waardoor schade kan worden veroorzaakt:

a. het is op de eerste plaats een ***hoedanigheid of kenmerk van de zaak*** en niet een bepaald gebruik van de zaak. Er moet m.a.w. een duidelijk onder-

¹ Voor een overzicht van het begrip *gebrek in de zaak* zie A. GOSSELIN, “Les vicissitudes de la notion de vice de la chose”, noot onder Cass. 28 november 1991, *Act. dr.* 1992, 1307-1331

² “Men is aansprakelijk niet alleen voor de schade welke men veroorzaakt door zijn eigen daad, maar ook voor die welke veroorzaakt wordt door de daad van personen voor wie men moet instaan, **of van zaken die men onder zijn bewaring heeft**”

scheid gemaakt worden tussen het foutief gebruik van een zaak en een gebrek van de zaak;

Een toilet wordt ontstopt met een ontstoppingsmiddel. Bij het openen van de flacon ontsnappen er giftige gassen. Dit is een gebrek in de zaak. De betrokkene heeft er zijn handen mee gereinigd, dit is een foutief gebruik.
Een glasscherf in een zandbak van kleuters.

b. het gebrek moet betrekking hebben op *de structuur van de zaak*. Dit is in de eerste plaats het geval met de intrinsieke gebreken die inherent zijn aan de zaak, maar het is ook het geval met een extern element dat de structuur van de zaak beïnvloedt.

Bijv. de keuze van de vloerbekleding zodat elke gebruiker uitglijdt.

Over dit onderdeel is de rechtspraak zeer onvast. Een greep uit de cassatierechtspraak:

explosieven in een braak terrein	NEEN	7 december 1962
balken in een rivier	JA	12 februari 1976
ijskroom op grond	JA	19 januari 1978
groenteafval op grond	NEEN	6 maart 1981
bom in hall	NEEN	27 mei 1982
ijskroom in cafetaria	NEEN	10 juni 1983
olie op vloer voedingsafdeling	JA	22 november 1985
kers op vloer kousenafdeling	NEEN	26 juni 1986
balk in rivier	JA	14 november 1986
stenen op grond	JA	20 februari 1987
betonblok op openbare weg	JA	27 februari 1987
dierlijk vet op openbare weg	JA	4 juni 1987
keien achtergelaten op voetpad	NEEN	19 december 1988
mazout op openbare weg	JA	9 maart 1989
vet waar gekarnd wordt	NEEN	28 november 1991

1690. **D. Bewaker.** Deze aansprakelijkheid rust op de “bewaker” van de zaak. Bewaker is diegene die voor eigen rekening het genot en gebruik van de zaak heeft met de macht deze te leiden en de plicht haar te bewaken en erop toe te zien. De toepassing van art. 1384 lid 1 B.W. vereist dus niet het bewijs van een fout in hoofde van de bewaarder van de zaak. Het volstaat dat deze “bewaker” was van een zaak die door een gebrek was aangetast en dat dit gebrek schade veroorzaakte.

1691. **E. Aansprakelijkheidsontheffing.** De aansprakelijkheid van de bewaker van een gebrekkige zaak is gebaseerd op een onweerlegbaar vermoeden van fout. De bewaker kan enkel aan aansprakelijkheid ontkomen door aan te tonen dat de schade niet door het gebrek veroorzaakt werd, maar het gevolg is van een vreemde oorzaak. Dat de bewaker niets te maken had met het

ontstaan van het gebrek of zelfs van het bestaan ervan niet op de hoogte was, heeft geen belang.

1692. **Productaansprakelijkheid** — Ingevolge de EU Richtl. van 25 juli 1985 heeft België deze materie geregeld bij wet van 25 februari 1991¹. De Wet Productaansprakelijkheid staat naast de regeling van het B.W. Er zijn derhalve twee regimes die elkaar aanvullen. Twee problemen die bestonden onder de regeling van het B.W. zijn in de Productaansprakelijkheidswet opgelost. Enerzijds was het begrip “bewaarder van de zaak” niet het meest geschikte criterium om in een consumentenmaatschappij de herstelplichtige aan te duiden. Anderzijds bieden de regels van de koop-verkoop evenmin een geschikt kader: de verkoper dient slechts de schade te vergoeden indien hij het gebrek kende, zo niet is zijn aansprakelijkheid beperkt tot de prijs van het goed.

1693. De regeling in de Productaansprakelijkheidswet is de volgende: eenmaal gebrek, schade en causaal verband bewezen, duidt de wetgever de producent² aan die gehouden is de schade te betalen en deze kan enkel in de in art. 8 van de wet vermelde gevallen aan deze aansprakelijkheid ontkomen. De vergoeding is voorzien voor schade aan het lichaam en schade aan privé goederen.

De invoering van deze wet zal de bestaande regeling niet grondig wijzigen. Deze regeling is immers:

- autonoom: deze aansprakelijkheid is contractueel noch extra-contractueel;
- aanvullend;
- gekenmerkt door haar karakter van strikte aansprakelijkheid (*strict liability*), d.w.z. nadat de fout is aangetoond, wordt de bewijslast van het slachtoffer vereenvoudigd.

1694. **Aansprakelijkheid openbare wegen** — De Gemeentewet legt aan de gemeente nog een bijzondere aansprakelijkheid op in verband met de openbare wegen. Los van het feit van een eventuele eigen fout krachtens art. 1382 B.W. en los van een eventuele aansprakelijkheid als bewaarder van een zaak, heeft de gemeente de verplichting te zorgen voor veilige wegen³.

¹ M. FALLON, “La loi du 25 février 1991 relative à la responsabilité du fait des produits défectueux”, *J.T.* 1991, 456-473

² De leverancier wordt als producent beschouwd indien niet kan worden nagegaan wie de producent is.

³ Art. 135. Gem. W. «§ 2 De gemeenten hebben ook tot taak het voorzien, ten behoeve van de inwoners, in een goede politie, met name over de zindelijkheid, de gezondheid, de veiligheid en de rust op openbare wegen en plaatsen en in openbare gebouwen.

Meer bepaald, ..., worden de volgende zaken van politie aan de waakzaamheid en het gezag van de gemeenten toevertrouwd:

Afdeling 8. Regeling van de schade

1695. **Bewijs** — Het slachtoffer, hij die aanspraak maakt op vergoeding, is gehouden het bewijs te leveren (subjectieve bewijslast) van de fout van de dader, van het bestaan van schade en van het causaal verband tussen fout en schade (objectieve bewijslast). Pas wanneer het slachtoffer dit kan bewijzen ontstaat in hoofde van de dader de herstelplicht.

In een aantal gevallen heeft de wetgever in hoofde van het slachtoffer de objectieve bewijslast verlicht door uit te gaan van een vermoeden van fout (art. 1384 B.W.).

1696. **Herstelplicht** — De verbintenis waartoe de aansprakelijke gehouden is, bestaat in het herstellen van de schade. Dit betekent dat de dader in beginsel het slachtoffer zoveel mogelijk moet terugplaatsen in de toestand waarin het zich zou bevinden wanneer de schadeverwekkende handeling niet zou hebben plaats gevonden.

Hoe dit algemeen beginsel in concreto gerealiseerd wordt, kan sterk verschillend zijn:

1. indien mogelijk moet dit herstel in natura gebeuren, d.w.z. door maatregelen die de toestand in werkelijkheid herstellen zoals hij voorheen was. Dit kan door de uitvoering van werken, eventueel door een ingreep van de rechter in een rechtstoestand;
2. is het herstel in natura niet mogelijk, dan is geldelijke vergoeding de enige uitweg. De rechter moet dan uitmaken welke de meest passende vorm is waarin de geldelijke vergoeding wordt uitbetaald: in een eenmalig kapitaal, in maandelijkse rente, ...
3. indien redelijkerwijze vaststaat dat de dader ook in de toekomst een fout zal begaan waardoor het slachtoffer schade zal lijden, kan de rechter ook een verbod uitspreken om de onrechtmatige gedraging verder te zetten of te herhalen, eventueel onder verbeurte van een dwangsom.

1697. **Begroting van de schade** — Het slachtoffer moet niet alleen het bewijs leveren van het bestaan van de schade en van de *omvang* van de schade.

Bij de raming van de omvang van de schade - wat tot zeer ingewikkelde berekeningen aanleiding kan geven - moet het slachtoffer pogen de schade zo

1° alles wat verband houdt met een veilig en vlot verkeer op openbare wegen, straten, kaden en pleinen, hetgeen omvat de reiniging, de verlichting, de opruiming van hindernissen, ...; voor zover de politie over het wegverkeer betrekking heeft op blijvende of periodieke toestanden, valt zij niet onder de toepassing van dit artikel;».

exact mogelijk te bepalen. Slaagt het slachtoffer daarin niet, dan vraagt en bekommt hij een schadevergoeding *ex aequo et bono* (d.w.z. een naar billijkheid begrote vergoeding). In vele gevallen zal een beroep op deskundigen moeten gedaan worden om de schade te ramen.

1698. **Indicatieve tabellen** — Bepaalde veel voorkomende schade is van nature moeilijk te begroten. Dit is het geval voor alle morele schade (bijv. verlies van een echtgenoot, pijn, ...), gebruiksderiving (bijv. tijdsduur voor de herstelling en vergoeding van onbruikbaarheid bij beschadiging van een voertuig), invaliditeit (bijv. verlies van één vinger), ...

De wetgever heeft nooit enige inspanning gedaan om de begroting van de schade te objectiveren, zodat het aan de rechter toekomt in elk geval afzonderlijk een passende begroting van de schade te maken. Het is onnodig te vermelden dat zoiets als willekeur kan aangevoeld worden: in relatief vergelijkbare zaken kunnen de vergoedingen immers sterk verschillen. Vooral in hoofde van de verzekeringsmaatschappijen kan dit een probleem vormen. Ze moeten immers deze risico's op voorhand kunnen berekenen.

Een aantal juristen hebben sinds jaren gewerkt aan een systeem van kwantificering van deze gegevens in wat genoemd wordt een 'indicatieve tabel'¹. Hierin wordt een totaal schema aangeboden van tabellen op basis van vroegere rechtspraak om op deze wijze tot een voorspelbare vergoeding te komen.

Het verlies van een echtgenoot: €10.000,-; arbeidsongeschiktheid van 1 punt voor iemand, die jonger is dan 40 jaar: €1.612,-, ...

1699. Bij de bepaling van de schadevergoeding moet de rechter zich plaatsen op het tijdstip van de uitspraak en niet op het tijdstip waarop de onrechtmatige daad werd gesteld.

1700. Tussen het ogenblik waarop het slachtoffer de schade heeft geleden en de einduitspraak kunnen jaren verlopen. De rechter kan, eenmaal de fout en het causaal verband vaststaat, voorschotten toekennen totdat de definitieve raming van de schade gebeurd is.

Thans wordt algemeen aanvaard dat ook de voorzitter zetelend in kort geding een provisie kan toekennen.

¹ W. PEETERS en J.L. DESMECHT, *Indicatieve tabel*, Kluwer, 2001, 44 p.

Afdeling 9. Overheidsaansprakelijkheid

Wim LAMBRECHTS, *Geschillen van bestuur*, Kluwer, 1988

1701. **Begrip** — Men spreekt van overheidsaansprakelijkheid indien door een foutief gedrag van een overheidsorgaan schade berokkend wordt aan een burger. Onder overheidsorganen worden organen van de uitvoerende, de wetgevende en de rechterlijke macht verstaan.

1702. **Vreemde staten** — Krachtens het volkenrecht neemt men aan dat een vreemde staat nooit voor een Belgische rechter kan gedagvaard worden in aansprakelijkheid van diens organen. Het beginsel van de staatssoevereiniteit van de vreemde staat verzet er zich tegen dat hij zou onderworpen zijn aan de Belgische rechtsmacht.

1703. **België** — T.a.v. de organen van de Belgische soevereine machten zijn geen speciale wettelijke voorzieningen getroffen, waaruit men kan afleiden dat ook dit contentieux voor de gewone rechter thuis hoort. In de loop van de geschiedenis hebben zich belangrijke wijzigingen voltrokken.

1704. **A. Uitvoerende macht.** Vanzelfsprekend gaat de aandacht in de eerste plaats naar het optreden van de uitvoerende macht. Deze is belast met het dagelijks bestuur en staat dus het dichtst bij de burgers. Daarom ligt het ook voor de hand dat de kans op een schadeverwekkende daad hier het grootst is.

I. Algemene evolutie. Een aantal belangrijke mijlpaalarresten hebben de controle op de uitvoerende macht aanzienlijk vergroot.

a. Een eerste mijlpaal was het Flandria-arrest van het Hof van Cassatie in 1920¹. Tot dit arrest werd de uitvoerende macht niet aansprakelijk geacht indien ze een fout beging binnen de uitoefening van haar overheidstaak. Terecht besliste het Hof in 1920 dat de uitvoerende macht bij het stellen van een foute handeling steeds aansprakelijk is, ongeacht of ze optrad in haar overheidshoedanigheid, dan wel als privaat persoon.

b. Een tweede belangrijke stap bestond erin dat de rechter via de “marginale toetsing” controleert of de overheid niet “kennelijk” is tekortgeschoten in de wijze waarop zij zich heeft gekweten van haar taak².

c. Een derde belangrijke ontwikkeling deed zich voor wanneer het Hof vaststelde dat ook het niet-optreden van de overheid (bijv. het nalaten van het nemen van uitvoeringsbesluiten) een fout kan zijn in de zin van art. 1382

¹ Cass. 5 november 1920, *Pas.*, I, 193

² Het verkeerstekenaarrest: Cass. 7 maart 1963, *R.W.* 1963-64, 115

B.W.¹

d. Thans is algemeen aanvaard dat indien de Raad van State een verordening van de overheid vernietigt, het uitvaardigen van de vernietigde verordening meteen een fout is in de zin van art. 1382 en volg. B.W.

Ten aanzien van de overheidsaansprakelijkheid zal er bij de beoordeling van het handelen van de overheid (is het een fout of niet?) steeds een spanningsveld blijven bestaan tussen fout (wat de rechter mag beoordelen) en de opportuniteit van de handeling (die de rechter niet mag beoordelen wegens het beginsel van de scheiding der machten).

1705. **II. Herstelvergoeding.** Belangrijk is tenslotte art. 11 R.v.St.-wet waardoor de mogelijkheid wordt gecreëerd om bij wijze van arrest door de Raad van State aan een burger een herstelvergoeding toe te kennen indien hij schade heeft geleden door overheidsoptreden zonder fout. De grondslag van deze herstelvergoeding bestaat hierin dat alle burgers naar evenredigheid moeten bijdragen in de algemene lasten. Indien nu een bepaalde burger op buitengewone wijze een last van het algemeen belang moet dragen, kan hij hiervoor compensatie bekomen.

1706. **III. Politie.** In art. 47-53 Wet Politieambt wordt de overheidsaansprakelijkheid geregeld met betrekking tot het politieoptreden. In deze wet worden drie aspecten behandeld:

- de aansprakelijkheid van de staat/gemeente voor de schade veroorzaakt door een politieambtenaar. De politieambtenaar wordt beschouwd als een aangestelde, niet als een orgaan (art. 47);
- de terugvordering tegen de politieambtenaar door de staat/gemeente van de door haar betaalde schadevergoeding: dit kan enkel in geval van opzet, zware fout of lichte fouten die gewoonlijk voorkomen;
- een bijzondere rechtshulp geboden aan de politieambtenaar (art. 52 en volg.).

1707. **B. Rechterlijke macht.** Ten aanzien van de rechterlijke macht² heeft het arrest De Keyser van het Hof van Cassatie van 19 december 1991³ een grondige wijziging in de bestaande opinie teweeggebracht. Voorheen nam men aan dat indien fouten werden gemaakt door de rechterlijke macht, de Belgische staat niet kon veroordeeld worden tot schadevergoeding wegens de

¹ Het postmeesterarrest Cass. 23 april 1971, *R.W.* 1970-71, 1793

² Marcel STORME, “Wie berecht de onoordeelkundige rechter? Beschouwingen over de aansprakelijkheid van de rechterlijke macht”, In X., *Liber amicorum F. DUMON*, 695-707, Kluwer rechtswetenschappen en Aloïs VAN OEVELEN, *De overheidsaansprakelijkheid voor het optreden van de rechterlijke macht*, Maklu 1986.

³ Cass. 19 december 1991, noot Aloïs VAN OEVELEN, *R. Cass.* 1992, 1

schade door die fout ontstaan. In het genoemd arrest werd voor de eerste maal afgeweken van dit beginsel. Een fout van een jurisdictioneel orgaan kan aanleiding geven tot een aansprakelijkheidsvordering, indien het gewraakte vonnis werd tenietgedaan.

1708. *C. Wetgevende macht.* Ook de aansprakelijkheid van de overheid wegens het optreden van de wetgevende macht is niet uit te sluiten. Op dit ogenblik stellen de problemen zich in hoofdzaak bij het niet-naleven van de door Europa opgelegde termijn voor omzetten van een richtlijn in het intern recht.

Afdeling 10. Schaderegeling uit misdrijven

1709. **Elk misdrijf is onrechtmatige daad** — De schadevergoeding van het slachtoffer na het plegen van een misdrijf (bijv. na diefstal of na het toebrengen van lichamelijk letsel) vertoont enkel een procesrechtelijk verschil met de schaderegeling uit een onrechtmatige daad die geen misdrijf uitmaakt. Daar een misdrijf rechtens een onrechtmatige daad is, zijn de basisbeginselen dezelfde: fout, schade en causaal verband.

1710. **Twee mogelijkheden** — Bij een vraag naar schadevergoeding ingevolge een misdrijf beschikt het slachtoffer over twee mogelijkheden om zijn schadevergoeding te bekomen: ofwel een gewoon burgerlijk geding inspannen ofwel tijdens het strafproces tegen de dader als burgerlijke partij optreden.

1711. **A. Burgerlijke procedure.** Het slachtoffer van een misdrijf kan zich rechtstreeks tot de burgerlijke rechter wenden voor het bekomen van schadevergoeding, volledig onafhankelijk van de houding van het O.M. t.a.v. de strafvordering. Indien het toekennen van de schadevergoeding afhangt van de uitspraak over het bestaan van een misdrijf, dan kan de beschuldigde vragen dat het burgerlijk proces zou wachten totdat de strafrechter over het misdrijf uitspraak gedaan heeft (*le criminel tient le civil en état*).

1712. **B. Strafrechtelijke procedure.** Het slachtoffer kan tijdens het strafproces tegen de dader een schadevergoeding vorderen en bekomen. Het volgen van deze weg is sneller, goedkoper en efficiënter voor het slachtoffer. Dit gebeurt door zich burgerlijke partij te stellen voor de strafrechter. Indien het O.M. tegen de beschuldigde een strafproces inspant dan kan het slachtoffer als burgerlijke partij in dit geding tussenkomen om vergoeding te vragen. Het vraagt aan de strafrechter dat deze onmiddellijk na zijn oordeel over het misdrijf ook een schadevergoeding zou toekennen. Indien de strafrechter een verdachte vrijspreekt, kan hij vanzelfsprekend geen schade-

vergoeding toekennen aan het slachtoffer.

Indien het O.M. krachtens zijn seponeringsbeleid geen vervolging wenst in te stellen tegen de beschuldigde, kan het slachtoffer zich burgerlijke partij stellen bij de onderzoeksrechter zodat er vooralsnog een strafproces komt.

Afdeling 11. Aansprakelijkheidsverzekering

1713. In de ontwikkeling van het aansprakelijkheidsrecht heeft het bestaan van de aansprakelijkheidsverzekering een overwegende rol gespeeld. Deze is thans geregeld in art. 77-89 Landverz.¹

De aansprakelijkheidsverzekering is een schadeverzekering: tegen betaling van een premie door de dader, betaalt de verzekeringsmaatschappij aan het slachtoffer de schadevergoeding in de plaats van de dader. Het bedrag dat de verzekeringsmaatschappij zich verbindt uit te betalen, kan beperkt of onbeperkt zijn en al dan niet met een vrijstelling (*franchise*).

De voornaamste aansprakelijkheidsverzekeringen zijn de familiale verzekering, de beroepsaansprakelijkheidsverzekering en burgerrechtelijke aansprakelijkheid motorrijtuig.

De aansprakelijkheid op basis van art. 1382 tot 1386*bis* B.W. wordt buiten de beroepssfeer verzekerd door een verzekeringscontract, gewoonlijk genoemd: de familiale verzekering. Het K.B. 12 januari 1984 bepaalt de minimum garantievoorwaarden van deze polis:

1. de dekking van de schade voor lichamelijke letsels mag voor elk ongeval beperkt worden tot €1.239.000 en voor stoffelijke schade tot €6.197.000,;
2. er is een verplichte vrijstelling voor materiële schade tot beloop van €125,-
3. de aansprakelijkheid van jeugdleiders kan worden uitgesloten.

1714. **Rechtstreekse vordering van het slachtoffer** — Indien de wetgever geen bijzondere bepaling zou invoeren, verloopt bij een schadegeval waarvoor de dader een aansprakelijkheidsverzekering gesloten heeft het vergoedingssysteem als volgt:

- het slachtoffer dagvaardt de dader in het bekomen van schadevergoeding. Na veroordeling betaalt de dader en voldoet aldus aan zijn verplichtingen;
- op basis van deze veroordeling vraagt de dader aan zijn verzekering het door hem betaalde bedrag terug. Dit is trouwens de reden waarom hij zich heeft verzekerd.

Indien deze stringente logica zou worden toegepast, komt het slachtoffer in een bijzonder benarde positie wanneer de dader failliet wordt verklaard of niet kan betalen.

Om de positie van het slachtoffer te verbeteren heeft de wetgever een

¹ De Landverzekeringswet werd ingevoerd bij de wet van 25 juni 1992.

rechtstreekse vordering toegekend aan het slachtoffer tegen de verzekeraar van de dader. De toekenning van dit recht gebeurde eerst in de WAM, later in art. 86 Landverz. en in al de andere gevallen geldt art. 20, 9° Hyp. W. Hierdoor kan het slachtoffer rechtstreeks de verzekeraar van de dader dagvaarden en is hij niet afhankelijk van de financiële toestand van de dader zelf.